

به نام خدا

وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

(ایرانداک)

خلاصه گزارش طرح پژوهشی سازمانی

عنوان طرح پژوهشی

توسعه و روزآمدسازی اصطلاحنامه‌های ایرانداک

۱۳۹۸/۲/۲۲

تاریخ پایان طرح پژوهشی

۱۳۹۵/۸/۱

تاریخ شروع طرح پژوهشی

ملوک السادات حسینی بهشتی

نام و نام خانوادگی مجری طرح پژوهشی

اسماعیل اکبری، مه‌ری صدیقی، مریم نوروزی اقبالی، سعیده وفایی،

تقی رجبی، زهرا دهرسرای، مهرداد نوروزی اقبالی، امید قیاسوند

نام و نام خانوادگی همکاران طرح پژوهشی

درباره طرح پژوهشی

توسعه علم و فناوری، تولید واژه‌های جدید، افزایش انتشارات علمی، واژه‌هایی که توسط کاربران وارد نظام سازماندهی اطلاعات می‌شود، و تغییراتی که در روابط بین مفاهیم و موضوعات ایجاد می‌شود از مجموعه دلایل روزآمدسازی اصطلاحنامه‌ها هستند. در این پژوهش افزایش کمی، ویرایش و توسعه روابط معنایی میان واژه‌های اصطلاحنامه‌های علمی و فنی تدوین شده در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) صورت گرفته است. فرایند روزآمدسازی و توسعه شامل مراحل مرور ادبیات و تهیه منابع، طراحی و بررسی نقشه‌های مفهومی، ترجمه واژگان، تعیین روابط معنایی، یکسان‌سازی، واپایش روابط و خطایابی، تولید خروجی‌های اصطلاحنامه‌ای، ویرایش و انتشار است. طی این فرآیند تعداد ۹۰ هزار واژه به مجموعه واژه‌های قبلی افزوده شدند و روابط معنایی میان اصطلاحات توسعه و بهبود یافته است. همچنین در این پروژه وب سرویس اصطلاحنامه‌های روزآمد شده، طراحی و اجرا شده است و هم اکنون از طریق وبگاه ایرانداک قابل دسترسی است. این وبگاه می‌تواند راهنمای مناسبی برای کاربران و نمایه‌سازان در سازماندهی و بازیابی اطلاعات باشد.

روش پژوهش

در روزآمد سازی و توسعه اصطلاحنامه‌ها مراحل زیر باید طی شود و یا مورد بازنگری قرار گیرند: شناخت حوزه‌های تحت پوشش، یافتن اصطلاحنامه‌های مناسب لاتین و روزآمد شده، تهیه منابع تخصصی چاپی و الکترونیک، استخراج و جمع‌آوری واژگان و اطلاعات واژگانیفارسی، طراحی نقشه مفهومی و ایجاد شبکه واژگانی اولیه، تفکیک حوزه‌های مختلف علمی و توزیع واژه‌های رده بالا

بین آنها، ترجمه واژه‌های اصطلاح‌نامه موضوعی پایه به زبان فارسی، ترجمه واژه‌های اصطلاح‌نامه‌های موضوعی پایه به زبان انگلیسی، تعیین و توسعه واژه‌های اعم، اخص و مرتبط، تعیین ارجاعات، تعیین اختصارات، تهیه و بررسی یادداشت‌های دامنه، یکدست کردن و هماهنگی صوری واژگان از نظر رسم‌الخط، یکدست نمودن واژگان از نظر جمع و مفرد، یکدست نمودن و هماهنگی واژگان از نظر قواعد صرفی، یکدست نمودن و هماهنگی معنایی واژگان و پیش‌همارایی، واپایش روابط معنایی (سلسله مراتبی و مرتبط)، واپایش ارجاعات، کوته‌نوشته‌ها و روابط دوظفه واژگان، ویرایش خطاهای منطقی، نمایه‌های الفبایی، سلسله مراتبی و نمایه‌گردان، و بازنگری و ویرایش نهایی توسط اساتید متخصص هر حوزه به تفکیک حوزه دانش. با توجه به لزوم انطباق کار روزآمدسازی اصطلاح‌نامه با نیازهای کاربران و نمایه‌سازان، از طرف بخش سازماندهی و تحلیل اطلاعات در ایرانداک، مجموعه‌ای در حدود ۴۰۰۰۰ کلیدواژه پرکاربرد حوزه‌های مختلف علوم پایه و مهندسی بدست آمده از اصطلاحات سامانه ویرایش پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در اختیار همکاران طرح قرار گرفته که پس از تفکیک موضوعی و تعیین روابط سلسله مراتبی و انجام فرایندهایی که در بالا ذکر شد، با همکاری متخصصان موضوعی در حوزه‌های مرتبط به اصطلاح‌نامه‌ها افزوده شده است.

یافته‌های طرح پژوهشی

اصطلاح‌نامه‌های روزآمد شده ایرانداک تنها اصطلاح‌نامه‌های دو زبانه فارسی-انگلیسی در حوزه علوم پایه در زبان فارسی هستند. از آنجا که در تدوین، توسعه و روزآمدسازی آنها از مجموعه واژه‌های پایگاه گنج ایرانداک استفاده شده، بنابراین از مزیت پشتوانه انتشاراتی مناسب برخوردار هستند. ارائه تحت وب این اصطلاح‌نامه‌ها از طریق ویگاه ایرانداک به صورت فرامتن و امکان مشاهده ارتباطات معنایی میان واژه‌ها و اصطلاحات توسط کاربران و نمایه‌سازان، افزایش تعداد واژگان و ارتباطات معنایی دوسویه و استفاده از معادلهای فرهنگستان زبان و ادب فارسی و مراجع معتبر علمی، از ویژگیهای مثبت این پژوهش است. طراحی نقشه‌های مفهومی برای تدوین و روزآمدسازی اصطلاح‌نامه‌های شیمی و علوم زیستی و استفاده از اسامی گیاهان بومی ایران در این اصطلاح‌نامه، همچنین استفاده از اصطلاحات مرتبط با تقسیمات کشوری و جغرافیای بومی ایران در حوزه علوم زمین از امتیازات این پژوهش است. استفاده از نرم‌افزار تزاروی بیلدر که از نرم‌افزارهای برتر در حوزه تدوین و مدیریت اصطلاح‌نامه است و امکان بکارگیری استاندارد ۲۵۹۶۴ (موسسه استاندارد بریتانیا ۱۳۹۱) و ارائه شکلهای مختلف واژگان مانند سلسله مراتبی، الفبایی و گردشی را فراهم می‌کند، از دیگر ویژگیهای مثبت این پژوهش است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

استفاده عملیاتی در سازماندهی و بازیابی اطلاعات در مرکز سازماندهی اطلاعات ایرانداک، این اصطلاح‌نامه‌ها را در شرایط واقعی استفاده و بنابراین در معرض ارزشیابی قرار می‌دهد. تعیین میزان جامعیت و مانعیت در جستجوهای انجام شده، میزان اخص بودن واژگان، میزان دقت در واژه‌گزینی، میزان مطابقت با استانداردهای بین‌المللی، نداشتن ارجاعات کور و رها، تناسب واژه‌های ترکیبی نسبت به تکواژه‌ها، تناسب سطح پیش‌همارایی با توجه به گستره اصطلاح‌نامه، سنجش ارتباط و سنجش دسترس‌پذیری از شاخص‌های ارزشیابی هستند که می‌تواند دستمایه پژوهش‌های بعدی در ارزیابی‌های کمی و کیفی این اصطلاح‌نامه‌ها برای محققان باشد. توسعه وب سرویس اصطلاح‌نامه‌ها و ارائه خدمات برخط به کاربران و نمایه‌سازان امکان روزآمدسازی و توسعه در محیط وب، تدوین فرااصطلاح‌نامه و هستان‌شناسی و کاربرد آن در نمایه‌سازی، یادگیری ماشینی و وب‌معنایی از چشم‌اندازهای آینده این پژوهش است.